

- порушення норм екологічної безпеки;
- порушенні екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів ;
- перевищення лімітів та порушення інших вимог використання природних ресурсів та інше [5].

Згадані порушення екологічного законодавства несуть за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

Сьогодні екологізація повинна бути поставлена в центр законотворчої, господарської і виховної роботи.

Якщо цього не зробити суспільство буде рухатися до самознищення.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Харків «ГВІНІ», 2023. 64 с.
2. Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 №183/98. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №38/39. Ст.248.
3. Дмитренко І.А. Екологічне право України: Підручник. Київ НАВСУ, 1999. 332с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року №1264-ХІІ (в ред. від 10.07.2022). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

УДК 347.133

Антон ДІДЕНКО,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

Олексій ЯКИМЕЦЬ

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ФРАУДАТОРНИХ ПРАВочИНІВ. РОЗМЕЖУВАННЯ ФРАУДАТОРНИХ ТА ФІКТИВНИХ ПРАВочИНІВ

Активний розвиток цивільних правовідносин після здобуття Україною незалежності, зокрема після переходу від планової економічної моделі до ринкової економіки, створив основу для активного обороту активів та інших об'єктів цивільних прав.

Зі збільшенням різноманіття економічних відносин, підвищенням обсягу обороту активів, зросла й кількість випадків невиконання боржниками цивільно-правових зобов'язань.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в лютому 2022 року ще більш загострило ризики неналежного виконання зобов'язань в цивільно-правовій сфері.

Зазначені обставини зумовили стійку динаміку до збільшення кількості позовів, зумовлених невиконанням цивільно-правових зобов'язань.

Розвиток судових та позасудових засобів цивільно-правового захисту призвів до того, що збільшувалося й різноманіття можливих способів перешкоди реалізації таких заходів з боку боржників.

Одним із способів уникнення примусу до виконання цивільно-правових зобов'язань стало використання боржниками формально законних цивільно-правових договорів із метою відчуження майна, на яке могло б бути звернуто стягнення. Прикладами є дарування цінного активу родичу або іншій особі, продаж такого активу, зокрема й пов'язаній особі, передача права власності на відповідний актив за договором застави тощо.

Значний проміжок часу таке явище, як оспорювання зацікавленим кредитором договорів, укладених боржником для перешкоди зверненню стягнення на майнові активи, не мало чіткого юридичного визначення.

Традиційні для українського цивільного права підстави недійсності договорів, зокрема фіктивність правочину (ст. 234 ЦК України), кваліфікація правочину як такого, що порушує публічний порядок (ст. 228 ЦК України) або удаваність правочину (ст. 235 ЦК України) не могли бути в повному обсязі застосовані до такого типу договорів, адже жоден із них повною мірою не враховував специфіки саме таких договорів.

Водночас договори, укладені з метою приховування майна боржника, були відомі вітчизняній судовій практиці, хоча й не мали чітко визначеної правової кваліфікації.

Так, в узагальненні Верховного Суду України «Практика розгляду судами справ про визнання правочинів недійсними» за 2008 рік згадується про можливість оспорювання договору купівлі-продажу нерухомого майна, укладеного з метою убезпечення майна від стягнення визнання таких договорів удаваними правочинами.

У подальшому практика Верховного Суду України вказувала на те, що договори відчуження нерухомого майна, які укладені із родичами боржника з метою приховування майна від стягнення, слід визнавати фіктивними правочинами (висновки, викладені в постановках Верховного Суду України від 19 жовтня 2016 року у справі № 6-1873цс16, від 23 серпня 2017 року у справі 306/2952/14-ц та від 09 вересня 2017 року у справі № 359/1654/15-ц).

Однак, у 2018 році Верховний Суд уперше висловив думку про те, що укладений на шкоду кредиторів договір може бути визнаний недійсним із підстав невідповідності такого договору таким засадам цивільного права, як справедливість, добросовісність та розумність (ст. 3 ЦК України), а також з огляду на суперечність договору принципу заборони зловживання правом за ст. 13 ЦК (див. постанову ВС у справі №910/7547/17).

Водночас у мотивуванні цього рішення Верховного Суду продовжувала зберігатися певною мірою дуалістична кваліфікація оспорюваного правочину одночасно і як фраздаторного, і як фіктивного.

Важливим кроком до вирішення питання юридичної кваліфікації договорів, укладених на шкоду кредитору, стала постанова Великої Плати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі №369/11268/16-ц.

Підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду стало питання юридичної кваліфікації правочину, укладеного боржником на шкоду кредитору, та питання відмежування такого правочину від фіктивного правочину.

У ході розгляду даної справи Велика Плата Верховного Суду підтвердила висновок про те, що договір, укладений на шкоду кредитору може бути визнаний судом недійсним з підстав його невідповідності загальним засадам цивільного судочинства та принципу недопустимості зловживання процесуальними правами. При цьому було зазначено, що в обґрунтування недійсності правочину позивач може додатково (факультативно) посилатися і на спеціальні норми цивільного законодавства, що регулюють недійсність окремих видів правочинів.

Однак, питання правильного розмежування юридичної кваліфікації фраздаторних та фіктивних правочинів до кінця не було врегульовано судовою практикою та залишилося не менш актуальним.

В окремих справах, пов'язаних із оспорюванням правочинів, укладених на шкоду кредитору, суди продовжують поєднувати ознаки юридичної кваліфікації фіктивних та фраздаторних правочинів (дивіться, серед іншого, постанову Верховного Суду від 12.06.2023 у справі №521/14418/17).

Отже, для швидкого та правильного вирішення цивільних справ, пов'язаних із оспорюванням договорів, укладених боржниками всупереч законним інтересам кредиторів, є необхідним напрацювання чітких ознак, що дозволяють здійснити юридичну кваліфікацію правочину як фраздаторного або фіктивного.

Фіктивний правочин, на відміну від фраздаторного, виключає наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, в свою чергу, унеможливує виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує.

Фраудаторні правочини – це правочини, що завдали шкоди боржнику (як приклад, правочин з метою виведення майна). Мета такого правочину в момент його укладання є прихованою, але проявляється через дії або бездіяльність, що вчиняються боржником як до, так і після настання строку виконання зобов'язання цілеспрямовано на ухилення від виконання обов'язку.

На підставі вивчення судової практики, пропонуємо виділити такі ознаки фіктивного правочину є: відсутність наміру сторін правочину щодо створення правових наслідків, обумовлених укладенням правочиною; наявність при укладенні правочину умислу усіх сторін правочину щодо приховування від третьої особи їх дійсних намірів; відсутність обумовлених таким правочиною правових наслідків правочину (наприклад – відсутність між сторонами факту реальної передачі активу у власність). І навпаки – фактичне виконання правочину унеможливорює визнання такого правочину фіктивним.

До основних же ознак фраудаторного правочину слід віднести: специфічну мету укладення фраудаторного правочину, якою є створення передумов для ухилення боржника від виконання цивільно-правового зобов'язання; завдання шкоди правам або законним інтересам кредитора (відсутність шкоди, завданої правам або інтересам кредитора, виключає можливість кваліфікації правочину як фраудаторного).

При цьому, наявність мети щодо завдання шкоди правам або інтересам кредитора не обов'язково має бути притаманною усім сторонам фраудаторного правочину. Наявність відповідної мети в боржника як в учасника правочину є достатньою для кваліфікації правочину як фраудаторного за умови, що такий правочин завдав шкоди правам чи законним інтересам кредитора.

З урахуванням наведеного можливо виокремити наступні критерії розмежування фраудаторних та фіктивних правочинів:

1) для фраудаторного правочину типовим є те, що обумовлені ним правові наслідки, зокрема у виді передачі певного активу, в дійсності настають. Однак описана ситуація виключає можливість кваліфікації правочину як фіктивного, оскільки останній в дійсності не спрямований на досягнення визначених ним правових наслідків.

2) для юридичної кваліфікації правочину як фіктивного обов'язковим критерієм є наявність в обох сторін правочину умислу в приховуванні своїх дійсних намірів укладення правочину. Однак, для кваліфікації правочину як фраудаторного достатньо встановити наявність мети в завданні шкоди кредиторам лише в одній зі сторін такого правочину, а саме – в боржника.

Із огляду на наведене слід дійти висновку, що визнання правочину недійсним з підстав його фраудаторного характеру не потребує одночасного доведення фіктивності такого правочину.

Фіктивний та фраздаторний правочини, згідно з цивільних законодавством України, є різними видами недійсних правочинів. Кожному з них властиві окремі ознаки, а також ці види правочинів мають різне правове регулювання.

Юридична кваліфікація правочину як фраздаторного здійснюється відповідно до загальних положень цивільного законодавства, зокрема підстав його невідповідності засадам добросовісності, розумності та справедливості, що встановлені статтею 3 ЦК України, а також з підстав порушення заборони зловживання правами (стаття 13 ЦК України).

Кваліфікація правочину як фіктивного здійснюється на підставі спеціальної норми права – статті 234 ЦК України.

Не є виключеною ситуація, коли правочин може бути одночасно кваліфіковано і як фіктивний, і як фраздаторний.

Характерним прикладом є укладення боржником із близьким родичем договору купівлі-продажу майна, за яким в дійсності розрахунки не проводяться, а майно залишається у володінні, користуванні та розпорядженні боржника.

Однак, описана ситуація являтиме собою ні що інше, як одночасне співпадіння двох передбачених Цивільним кодексом України підстав недійсності правочину.

Список використаної літератури:

1. Узагальнення Верховного Суду України «Практика розгляду судами справ про визнання правочинів недійсними» доступне за гіперпосиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08#Text>

2. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 № 9

3. Постанова Верховного Суду України від 13.08.2017 у справі № 306/2952/14-ц, доступна за гіперпосиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68742291>

4. Постанова Верховного Суду України від 09.09.2017 у справі № 359/1654/15-ц, доступна за гіперпосиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68337668>

5. Постанова Верховного Суду від 07.12.2018 у справі № 910/7547/17, доступна за гіперпосиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78484783>

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц, доступна за гіперпосиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786>